

CRKVA SV. MARINE KOD ZADRA

Radomir Jurić

UDK 72.044.4 (497.5 Gaženica) "13"
235.3 Marina, sv.
Izvorni znanstveni rad
Radomir Jurić
Arheološki muzej u Zadru

Autor donosi kasnoromaničku crkvu sv. Marine u zadarskom prerdjelu Gaženica navodeći povijesne izvore o njenom spomenu. Prenosi legende o životu sv. Marine djevice te zaključuje da kult te svete dolazi u Zadar iz Venecije.

Jugoistočno od povijesne jezgre Zadra u predjelu Gaženica, uz trasu rimskoga vodovoda Biba-Jader,¹ a na obali nasuprot otočića s crkvom sv. Klementa u nekada istoimenoj uvali (današnji naziv Bregdeti), nalazi se crkva sv. Marine.

U literaturi je spominju C. F. Bianchi,² V. Brunelli³ i I. Petricioli.⁴ C. F. Bianchi je 1877 napisao: »Po starim zapisima znamo da je jedna edikula,

¹ B. Ilakovac, Rimski akvedukti na području sjeverne Dalmacije, Zadar 1982, 152 i d.

² C. F. Bianchi, Zara cristiana, II, Zadar 1877, 475-576.

³ V. Brunelli, Il Comune in sul finire dei tempi di Mezzo, Archivio storico per la Dalmazia, A. X. Vol. XIX, fasc. 110, Rim 1935, 55.

⁴ I. Petricioli, Lik Zadra u srednjem vijeku, Radovi Instituta JAZU, 11-12, Zadar 1965, 182; Isti, Škrinja Sv. Šime u Zadru, Zagreb 1983, 10; Isti, Crkva Sv. Krševana i Sv. Marka »ad fontem« kod Zadra, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU, 37, Zadar 1995. Na sl. 5 donosi se prikaz lazareta sv. Marka, fontane i crkve sv. Marine na zemljovidu iz 1675., a prema kopiji iz 1849. godine (Usp. I. Petricioli, Ikonografija Zadra do pada Mletačke Republike, Radovi Instituta JAZU, 11-12, Zadar 1965, 512, bilj. 10. Vidi, Povijesni arhiv Zadar, Zemljovid 265 »Carta Topografica Del Territorio della città di Nona ove si vede la perticazione fatta d'ordine dell'Ill. mo ed Eccmo Sig. Pietro Civran Prov. Genl. in Dalm. et Alba. dalli Sigrì Stefano de Boucault et Magr. Napolion, con la distinzion de Beni Publici e di ragion particolare, Boschi, Laghi Gaj et altro in conformità di quanto esprime la Terminazione di Sua Eccla fatta adi 17 Giugno 1675 ed approvata dall'Eccmo Senato in Ducale di 26 Giugno 1675. La pnte Carta è fatta dal sopradetto Stefano de Boucault Condotta di sua Serenità«. U istom arhivu osim izvornoga zemljovida koji je dosta oštećen čuva se i kopija koju je 10. veljače 1849. završio Antun Marković).

posvećena Sv. Marini djevici i mučenici, postojala u okolici Zadra, malo dalje od posjeda braće Battara. Još je postojala i 1426. godine kada su se o njoj brinula tri isposnika, koji su pripadali Romitoriju iz Osora i koji su u obližnjoj kuli živjeli od milostinje. I crkvice i kula bili su srušeni u vrijeme rata s Turcima, nikakvi tragovi nisu ostali. Temeljne nadležnosti koje je uživao rektor ove crkve bile su pridodane djelovanju zamjenika nadbiskupa Minuccija de Minuccija, a njemu pripadajuća bogoslužja usmjerena su na oltar Sv. Margarite u nadbiskupskoj crkvi.«⁵

U spisima zadarskih bilježnika sredine 14. i početka 15. st. spominje se crkva sv. Marine.⁶ Primjerice u spisu od 3. travnja 1353. navodi se ... »Actum Iadre extra muros ciuitatis Iadre propre Ecclesiam Sancte Marine, presentibus domino presbitero Iohanne priore Ecclesie Sancti Martini extra muros Iadre ...«,⁷ dok se u spisu od 18. listopada 1353. kaže ... »Actum extra ciuitatis Iadre penes Ecclesiam Sancte Marine ad Sanctum Clementum districtus Iadre ...«. ⁸

Desetoga veljače 1378. Franjo iz Milana je kupio jednu, a potom 12. ožujka iste godine drugu česticu obradive zemlje. Oba posjeda imaju iste medaše. Za prvi se kaže da je u blizini maloga luka, a za drugi da je u predjelu crkve sv. Marine.⁹ Izvor od 28. ožujka 1400. godine navodi: ... »positum ultra Arcum in confinio Sancte Marine ...«. ¹⁰

Koncem sedamdesetih godina prošloga stoljeća, kao što smo spomenuli, kada o crkvi nakratko piše Bianchi, nisu bili vidljivi nikakvi ostaci Sv. Marine. Međutim, današnji zadarski stručnjaci znali su za položaj te crkve, od koje su do sredine rujna 1988. bili vidljivi samo dio apside visine ispod jednoga metra, dok su ostali dijelovi crkve bili pokriveni makijom, sitnim i krupnim kamenjem i većom količinom smeća. Naime, te godine je jedan građanin neovlašteno rovokopačem vadio kamenje iz mocira te vjerojatno nenamjerno, jer nije znao da se radi o crkvi, uništio više od polovice do tada u temeljima sačuvane crkve sv. Marine.

Daljnje uništavanje toga sakralnog objekta spriječio je tadašnji zadarski Zavod za zaštitu spomenika kulture. O tome je izviješten Arheološki muzej čiji su stručnjaci zajedno s konzervatorom Paušom Vežićem izišli na teren i poduzeli nužne mjere zaštite. Odmah je uspostavljena suradnja s tadašnjom Mjesnom zajednicom Ričina, kako ne bi došlo do daljnjega uništenja i odnošenja kamenja s objekta. Arheološki je muzej žurno poduzeo zaštitna arheološka istraživanja pod vodstvom pisca ovih redaka.¹¹ Istraživanja su trajala desetak dana, od konca rujna do početka listopada 1988.

⁵ C. F. Bianchi, n.dj., 475-476. Na prijevodu zahvaljujem kolegici Korneliji Giunio.

⁶ Za podatke zahvaljujem dr. Emilu Hilji, docentu na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Zadru.

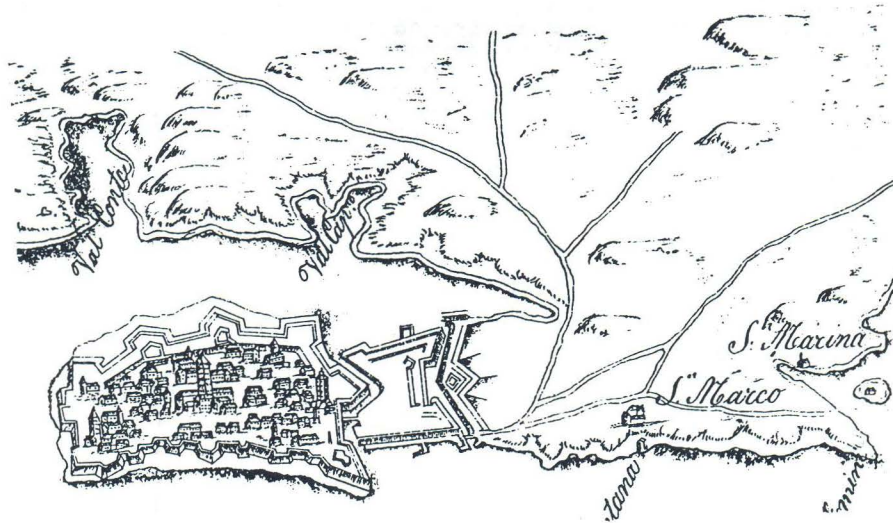
⁷ PAZd, Spisi zadarskih bilježnika (dalje ZB), Andreas Čanterio, B un, F. I, fol. 10.

⁸ PAZd, ZB, Andreas Čanterio, B un, F. I. fol. 48.

⁹ I. Petricioli, Škrinje sv. Šime u Zadru, Zagreb 1983, 10 (Usp. PAZd, ZB, Petrus Perenzanus, Instrumenti B II, F. VII, list 45).

¹⁰ PAZd, ZB, Vannes Bernadi de Firmo, B I, F. II/I, fol. 156.

¹¹ U istraživanjima su sudjelovali i studenti arheologije zadarskoga Filozofskog fakulteta.

Prikaz sv. Marine na zemljovidu iz 1675. (prema kopiji iz 1849)

Crkva je longitudinalnog oblika, s polukružnom apsidom na istoku. Veličina crkve: dužina 10,60 m, širina 5,6 m, visina u apsidi 65 cm, debljina zidova od 60-65 cm, širina stope 75 cm (oltar 75 x 60 x 40 cm).

Nakon završenih zaštitnih arheoloških istraživanja, pod rukovodstvom P. Vežića, provedena je nužna konzervacija crkvice.

Prema tehnici gradnje, kao i najranijem spominjanju u povijesnim izvorima, zaključujemo da se radi o kasnoromaničkoj crkvi kakvih ima više u zadarskoj bližjoj i daljoj okolici. Primjerice crkva sv. Nikole u Crnom i srednjovjekovna crkva sv. Ivana na Relji u Zadru.¹²

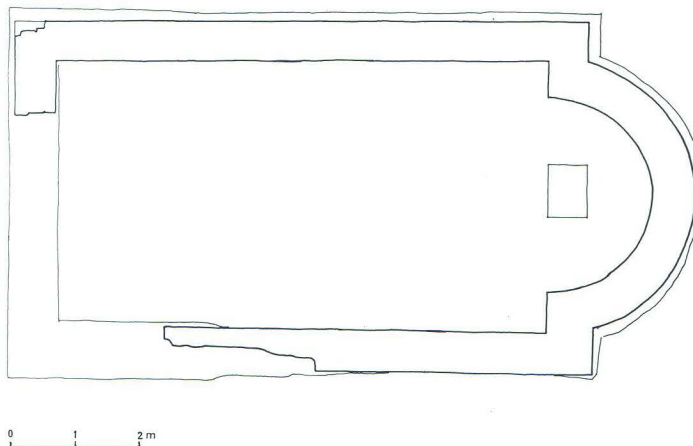
Crkve s imenom sv. Marine poznate su u primorskom dijelu Hrvatske, od Istre do Trogira, a u jednom slučaju i u Lici. Primjerice Medulin, Motovunski Novaki, Roč i Tar-Vabriga u Istri, Omišalj (otok Krk)¹³ Marina kod Trogira,

¹² Arheološki muzej je u suradnji s Državnom upravom za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Povjerenstvo u Zadru, proveo tijekom 1995. i u proljeće 1996. godine zaštitna arheološka istraživanja crkve sv. Ivana i njena okoliša. Kompleksan konzervatorski zahvat provela je spomenuta Državna uprava. Crkva je posvećena 24. lipnja 1996. Za crkvu Sv. Nikole u Crnom vidi *E. Hilje*, Combinations of romanesque and gothic forms in the architecture of Zadar, Hortus Artium Medievalium, Vol. 2, Zagreb-Motovun 1996, 66, sl. 3, 4.

¹³ Na podacima zahvaljujem dr. A. Badurini. Usp. A. Šonje, Crkvena arhitektura zapadne Istre, Zagreb 1982, 141-142 (Sv. Marina u Vabrigi), 205 (Sv. Marina u Motovunskim Novakima). Kolegica K. Mihovilić iz Arheološkog muzeja Istre upozorila me je na crkvu sv. Marine kod Labina, te da i jedna prapovijesna gradina u blizini Pule nosi ime sv. Marine.

Trogir,¹⁴ Turanj, (Tukljača), Zadar,¹⁵ a u jednom slučaju spominje se benediktinska opatija sv. Marine u Lici (Bužani — područje današnjih Pazarišta).¹⁶

Ime Marina poznato je u Zadru u ranom srednjem vijeku. Čita se na gredi oltarne pregrade iz crkve sv. Krševana¹⁷ i na zabatu oltarne iz crkve sv. Andrije i sv. Petra Starog.¹⁸

Tloris sv. Marine kod Zadra (P. Vežić)

Zasad nije poznato je li neka zadarska ranosrednjovjekovna crkva bila posvećena sv. Marini. Međutim, uz već navedene kasnoromaničke crkve u Gaženici, Bianchi kaže da je jedna edikula bila posvećena sv. Marini djevici i mučenici, a nalazila se u blizini starog Arsenala.¹⁹

¹⁴ U Trogiru se u 13. stoljeću spominje crkva sv. Marine. Usp. *J. Lucić*, Povjesna svjedočanstva o Trogiru I, Split 1979, 240; *M. Barada*, Trogirski spomenici dio I, sv. II, I 46.

¹⁵ *S. Antoljak*, Kritički osvrt na dosadašnja istraživanja i saznanja o otoku Pašmanu, Hrvati u prošlosti, Split 1992, 183, bilj. 54. Naime, u spisu zadarskoga bilježnika Nicolausa de Baro (1423-1426) od 4. lipnja 1423. navodi se: »homines et rustici ecclesie S. Marine de Tucchouia districtus Tinini«.

¹⁶ *M. Bogović*, Crkveno ustrojstvo današnjega područja riječko-senjske nadbiskupije u srednjem vijeku, Riječki teološki časopis IV, 2, Rijeka 1996, 318.

¹⁷ *I. Petricioli*, Ranosrednjovjekovni natpisi iz Zadra, Diadora, 2, Zadar 1962, 256-257, tab. IV, a. Votivni natpis na ogradi oltarne pregrade glasi: ... qui legatis orate p(ro), me peccatores similiter et p(ro) coniuge mea Marina +.

¹⁸ *I. Petricioli-S. Vučenović*, Crkve Sv. Andrija i Sv. Petar Stari, Diadora, 5, Zadar 1970, 194, sl. 10. Ulomak zabata oltarne pregrade koji je spojen od tri dijela ukrašen je jednostavnom pletenicom troprute vrpce, te s nizom palmeta i kuka koje prate kosinu zabata. Mala površina luka koja nije ukrašena ispunjena je natpisom + Marina.

¹⁹ *C. F. Bianchi*, n.dj., 459-460. O njenom postojanju svjedočanstvo je našao u jednom spisu od 25. studenoga 1420. Ne zna kada je srušena.

Prema Legendi aurea J. de Voragine, Marina je svetica koja je preodjevena u dječaka pod imenom Marin zajedno s ocem ušla u muški samostan živeći u njemu dugo nakon očeve smrti. Poslije ju je oklevetala kći jednog krčmara, koja je ostala u drugom stanju, tvrdeći da ju je napastovao brat Marin. Kako ne bi otkrila da je muško, nije se ni branila od te lažne optužbe. Nakon što je dijete rođeno, predano joj je na odgoj, a ona privremeno istjerana iz samostana. Međutim, uvijek je ostala u blizini čineći pokoru i proseći na vratima samostana. Zapazivši njeno kajanje, samostanski je opat odobrio da se povraća u zajednicu. Tek nakon njene smrti, dok su je redovnici kupali i preoblačili, napokon otkrivena je istina.

Tobožnji razvratni redovnik bio je nevina žrtva, primjer čistoće i »perla djevičanstva« (gemma virginum).

Motiv tzv. monaho-parteneija nalazimo u brojnim drugim legendama (sv. Eugenija, sv. Eufrazina, sv. Pelagija, Hildengunde von Schönau). Tema o djevici-redovniku (Mönch-Jungfrau) opće je mjesto u hagiografiji.²⁰ Legenda o papisi Ivani bila bi jedna od posljednjih inačica.

Životopis Marine, kako ga donosi J. de Voragine, izuzetno je zanimljiv. Ovdje ga u cijelosti donosimo prema A. Badurini:²¹

»Sveta Marina djevica, koje se blagdan slavi s velikim svečanostima u Veneciji na dan 16. srpnja.

Bio jednom jedan svjetovnjak koji je, pošto mu je umrla žena i ostavila malu djevojčicu, htio napustiti svijet i činiti pokoru. Svoju je djevojčicu ostavio na brizi jednome svom rodaku i ušao u samostan sedam milja udaljen od grada, i tu se vladao tako dobro i uzorno da ga je opat ljubio više nego ijednoga drugog.

Poslije nekog vremena sjeti se kako je napustio tu svoju djevojčicu te se ražalosti i postade veoma sjetan. Opazivši to, opat ga dozove k sebi te mu kaže: 'Što ti je, sinko moj? Kaži mi sve bez straha, jer ti Bog utješitelj može preko mene poslati savjet i utjehu.' On se plaćuci baci pred njegove noge i kaže mu: 'Imam u gradu jednog dječaka i kada ga se sjetim ne mogu a da se ne ražalostim i ne mislim na njega.' Nije htio očitovati opatu da se radi o ženskom djetetu. Videći opat da je on neraspoložen i da je spreman vratiti se u svijet da se brine o tom dječaku, smatrajući da je on veoma koristan za samostan, kaže mu: 'Ako ga ljubiš idi i dovedi ga da ga primim u samostan za monaha.' Čuvši to ovaj ode, djevojčici promijeni odijelo i učini da bude primljena za monaha dajući joj ime fra Marin. Dao ju je da uči čitati, a kad joj je bilo 14 godina počeo ju je poučavati u Božjim zapovjedima i u Kristovu životu, opominjajući je da se čuva da je nitko do kraja života ne bi prepoznao da je žensko; neka se čuva neprijateljskih zasjeda i neka uvijek bude revna u pobožnostima.

Kad joj je bilo 16 godina, njen se otac preseli s ovoga svijeta, ostavivši je samu u svojoj ćeliji. Ona se držala svih njegovih naputaka i njegovih pouka te je postala tako poslušna i kreposna, da su je opat i svi monasi posebno voljeli.

Taj je samostan imao par volova i kola s kojima je opat češće slao po jednog monaha na more koje je bilo udaljeno tri milje. Tu je držao svratište jedan dobar čovjek po

²⁰ L. Réau, *L'iconographie de l'art Chrétien*, III, Paris 1958, 891.

²¹ A. Badurina, Prijedlog za rješenje nekih ikonografskih problema, Zbornik za umjetnostno zgodovino, N. V. XIII, Ljubljana 1977, 156-157, bilj. 15. Ikonografskom i hagiografskom analizom Badurina je utvrdio da je ženski lik s malim golim (ženskim) djetetom u ruci na sjevernom zidu crkve sv. Janeza na Bohinjskom jezeru, zapravo lik sv. Marine. Tom prigodom u cjelovitom obliku donosi prijevod životopisa sv. Marine prema J. de Voragine.

imenu Pandacij i kod njega su monasi svraćali i preuzimali s kolima robu, jer su se tu odmarali i brodovi što su plovili morem. Jednog dana kaže joj opat: 'Fra Marine, zašto i ti ne ideš s kolima da pomogneš ostalim monasima?' Ona mu ponizno odgovori da je spremna vrlo rado ići onamo, te smjesta ode s kolima.

Kad joj se jednom činilo da je prekasno da se vrati u samostan, oстане s ostalim redovnicima u Pandacijevoj kući. U to se doba, djelovanjem neprijatelja, desi da je jedna Pandacijeva kćerka, još djeвица, potajno ostala u drugom stanju s jednim vitezom. Kad je nakon nekog vremena otac to opazio, izgrdio ju je i zahtijevao da mu kaže s kim je ostala u drugom stanju. Napućena od Đavla, odgovori da ju je onaj monah koji se zove fra Marin, koji je tu boravio s kolima, silovao i da je s njim ostala u drugom stanju. Kad su njen otac i majka to čuli, smjesta odu opatu žaleći se zbog tog događaja. Čuvši to opat, nije mogao vjerovati i poznavajući svetost fra Marina, odgovori da bi htio od njega čuti istinu u njihovoj prisutnosti. Pozove ga i upita je li istina da je silovao njegovu kćer. Kad je fra Marin to čuo, veoma se zabrinuo, snužđio i nije se opravdavao, nego odmah počeo plakati te reče: 'Oče, sagriješih; i spreman sam činiti pokoru.'

Opat se na to rasrdi, povjerova da je to istina, dade je grubo bičevati i kaže da joj u ovom samostanu nema više mjesta, te je istjera.

Ona sve to ponizno podnese te nikad o tom događaju nije rekla istinu. Stajala je vani pred vratima samostana, spavajući na zemlji, plačući i trpeći kao da je zaista sagriješila, te življaše od milostinje koju je dobivala na vratima.

Kad je onoj jadvnici došlo vrijeme da rodi, porodi muško čedo. Kad ga je odbila od mlijeka, majka one djevojke donese ga fra Marinu i vrlo srdito reče: 'Evo ti ga, fra Marine, hrani ovoga svog sinčića kako znaš.' Ona ga ponizno prihvati i hranila ga je od milostinje koju je dobivala na vratima.

Dok je ona tako sa svom strpljivošću i poniznošću živjela nekoliko godina, neki redovnici onog samostana videći je kako trpi, ganuti samilošću odu k opatu i kažu mu: 'Oče, oprostite već jednom fra Marinu i primi ga u samostan. Shvati da je već pet godina vani čineći pokoru na vratima i nikad nije otišao. Zato te molimo, kad je već toliko ponižen i tako skrušeno priznaje svoj grijeh, posluži se dakle milosrdem poput Krista koji nalaže da činimo dobro grešniku koji se ponizi i prizna svoj grijeh.' Nakon mnogih molbi jedva ga sklone da ga primi natrag. Konačno se dade nagovoriti te pozove fra Marina i kaže mu: 'Tvoj je otac bio čestit čovjek, doveo te ovamo kao sitnog dječčića. Nikad ni jedan monah nije počinio prijestup kakav si ti počinio te nas njime tako osramotio. Eto, na molbe ovih monaha primam te i promisli kako si velik grijeh počinio. Zato ako hoćeš milost, treba da izvršiš tešku pokoru. Prema tome, primam te pod ovim uvjetom, i to ti zapovijedam, da sam čistiš samostan i nosiš van svu nečistoću i donosiš svu vodu što bude trebalo, i pereš svu odjeću redovnika kad bude trebalo; na taj ćeš se način vratiti u moju milost.'

Djeвица je radeći sve te poslove za nekoliko dana otišla s ovog života. Kad je opatu bila dojavljena njena smrt, ovaj reče: 'Sad vidite kako je težak bio ovaj njegov grijeh, te ga Bog nije htio prihvatiti na pokoru. Ipak idite i zbog milosrđa pokopajte ga, ali ne s ostalima, nego daleko od samostana.'

Kad su ga braća išla sahraniti i po običaju ga htjeli oprati, nadaše da je on bio žena. Svi na to počеше plakati i udarati se u prsa zbog muka koje su joj zadali i govorahu da takva pokora i takvo obraćenje nikad nisu vili viđeni. Neki se vrata opatu i kažu mu: 'Oče, dođi i vidi čudesnu stvar.' Ne znajući šta je, opat nije htio ići, ali jer su ga i dalje uporno zvali ipak pode. Oni, otkrivši je, pokažu mu da je bio žena. Na to i samog opata obuze golem strah, rastuži se i uz golem plač reče: 'O, presveta dušo, zaklinjem te i molim Gospodinom našim Isusom Kristom, nemoj se samnom sporiti na dan suda pred licem Božjim, ako sam to nepravedno učinio.' I naredi da se to tijelo izloži u oratoriju na pobožnosti puku.

Pode zatim onoj opakoj djevojci koja je po nagovoru Đavlovu bila ozloglasila. Ona dode k tijelu svete Marine i ispovijedi svoj grijeh što ju je krivo ozloglasila. Sedmi dan po njenoj smrti, da bi dokazao njenu svetost, Bog je oslobodi na njenom grobu (od đavolske sveze). Kad to vidješe, mnogi ljudi s ulice dodoše s velikim poštovanjem i zajedno s monasima sahrane je u samostanu, gdje je zaslugom njena djevičanstva pokazao mnoga čudesa Bog koji nek je blagoslovljen u vijeke. Amen.

Tijelo ove svete djevice leži u Veneciji u crkvi sv. Liberala, koja se kasnije prozvala sv. Marina. Ovamo je donesena iz Carigrada pod mletačkim duždom Jakovom Tiepolom godine Gospodnje 1222. u vrijeme kada je Carigrad bio u rukama Mlečana i Francuza ...«

Mnogobrojan je popis autora²² i njihovih radova koji su se nakon J. de Voragine bavili životopisom sv. Marine. Bila je tako, primjerice, temom više članaka koji su sustavno izlazili u »Revue de l'Orient Chrétien« između 1901. i 1903. godine, nakon čega je dokumentacija okupljena i povećana od strane L. Clugneta (»Vie of office de Sainte Marine«, Paris 1905).²³

Životopis Marine najprije je kružio samostalno, a poslije je uklopljen u »Vitae Petrum« i koristio se kod redakcije vijesti o sinasarijima. Kasnije se zahvaljujući starim latinskim prijevodima javlja u zapadnoj literaturi. Njenom masovnom širenju pridonio je, naravno J. de Voragine uključivši je, kako smo vidjeli, u »Legenda aurea«. Osobito se je štovala u Italiji i Bavarskoj.

Kako se kult širio u raznim krajevima, nastale su različite predaje koje njeno podrijetlo smještaju u Egipat, Ahaju, Trakiju, Libanon ili čak na Siciliju. L. Clugnet²⁴ je u svojim opsežnim i brojnim studijama zaključio da je Marina stvarno živjela (kao povijesna osoba) u 5. st. Kako je on bio privučen maronitskom predajom po kojoj je Marina kao mjesna svetica živjela u pećini Qanubin (sjeverno od današnjeg Libanona), gdje se njen kult održao do danas, preuzeo je njen dies natalis (17. srpnja) iz maronitanskoga kalendara.²⁵

Sv. Marinu djevicu često zamjenjuju sa sv. Marinom mučenicom iz Antiohije²⁶ (odnosno sv. Margaritom de Latinis) koja se na zapadu štuje 20. srpnja, a na istoku općenito 17. srpnja (uvijek pod izvornim imenom Marina).

²² Bibliotheca sanctorum, VIII, Roma 1967, 1165-1170 i tamo navedena literatura (dalje Bibliotheca sanctorum). Usp. još L. Réau, n.dj., 891.

²³ Bibliotheca sanctorum, VIII, 1165.

²⁴ Bibliotheca sanctorum, VIII, 1168.

²⁵ Isto mjesto.

²⁶ Bibliotheca sanctorum, VIII, 1150-1156. Sv. Marina mučenica iz Pisidije u Antiohiji u latinskom se prijevodu pojavljuje s imenom Margarita, te se pod tim imenom njen kult širio po zapadu tijekom srednjeg vijeka, čvrsto usaden u narodnoj predaji. Tom je osim hagiotopografskih izvora i kalendara pridonijelo pučko kazalište izvodeći Muke sv. Margarite. Prema predaji, čak su se na trbuh žena poradi poroda stavljale knjige s opisom života svete. Ako to nije bilo moguće, trudnicama se je stavljao jedan od njenih slavni pojaseva. Prema legendi ta Marina mučenica odnosno sv. Margarita ubila je zmaja čekićem. U bizantskoj umjetnosti prikazana je kako zamahuje čekićem kojim udara po vragu kojega je uhvatila za kosu (Usp. L. Réau, n.dj., 891). Vidi M. Grgić, Kalendar zadarske stolne crkve iz 15. st., Radovi JAZU, 20, Zadar 1973, 128, bilj. 12. Do konca 15. st. blagdan sv. Margarite je 13. srpnja, a od konca 15. st. jest 20. srpnja prema Rimskom martirologiju. U zadarskoj stolnici je u Bianchijevo vrijeme postojao oltar sv. Margarite.

Zbrka između dvije imenjakinje nazočna je u Veneciji gdje se 17. srpnja slavi prijenos Marininih relikvija iz Rumunjske (ex partibus Romaniae).

S jedne strane literarni izvori koji se odnose na prijenos relikvija i kulta sv. Marine u Veneciju identificiraju ovu s Marinom (Marin-redovnik), dok s druge strane neka svjedočanstva kulta, u prvom redu relikvije sv. Marine (danas Museo Correr u Veneciji) iz 13. st., znači blizu vremena prijenosa relikvija, nedvojbeno dokazuju da se radi o Marini mučenici, kako kaže J. M. Sauget.²⁷

Pogled na crkvu sv. Marine

Međutim, valja spomenuti i treću Marinu štovanu 18. lipnja. Za taj se datum u »Martyrologium Romanum« navodi »Alexandriae passio sanctae Marine virginis«. ²⁸ C. Baronio je pogrešno identificirao tu Marinu s Marinom

²⁷ Bibliotheca sanctorum, VIII, 1170. Usp. Isto, 1156. Godine 1213. dužd Pietro Zaini uspio je jedan dio relikvija sv. Marine mučenice prenijeti u Veneciju. A. Badurina (n.dj., 158) navodi da se sv. Marina djeвица i sv. Margarita često zamjenjuju, te da se im i legende u nekim dijelovima podudaraju. Godine 1222. tijelo sv. Marine djevice preneseno je iz Carigrada u Veneciju, pa se od tada njen kult širi po cijelom mletačkom području. Dotičemo se ukratko crkve sv. Marine (13. st.) u istoimenoj luci kod Vabrighe u Istri. A. Šonje, (n.dj., 141) drži da je kult sv. Marine u Istru prenesen iz Venecije, prema legendi koja je nastala u tom gradu u svezi štovanja relikvija sv. Margarite, antiohijske djevice koja je mučena u vrijeme Dioklecijanovih progona kršćana.

²⁸ Bibliotheca sanctorum, 1169 (Usp. C. Baronio, Martyrologium Romanum, Roma 1586, 270).

djevicom-redovnikom. A. Zimmermann²⁹ tvrdi da je dan rođenja (dies natalis) 18. lipnja koji navodi C. Baronio zapravo blagdan aleksandrijske mučenice Marine.

C. F. Binanchi³⁰ kada ukratko piše o crkvi sv. Marine, kako kaže djevice i mučenice, koja se nalazila u blizini staroga Arsenala u Zadru, navodi da se u našoj crkvi ta svetica slavi 18. lipnja.

Spomenimo i to da se u »Martyrologium Romanum« 18. lipnja slavi »Gallaeciae in Hispania sanctae Marinae virginis et martyris«. To je Marina iz Ornese, svetica i mučenica, raširenost kulta koje je potvrđena brojnim crkvama i svetištima u biskupijama Galicije, Astorge, Cordove i Sevilje. Legende spominju niz lokaliteta što se dovode u svezu s njenim mučeništvom i čudesima koja je ona izvršila. Ali nema sigurnih podataka o tome kad je živjela i o njenom životu. Kasniji falsifikatori toj su Marini, bez ikakva razloga, pripisali Pasional sv. Marine ili Margarite iz Antijohije.³¹

Upozorivši ukratko na značajke crkve sv. Marine u Gaženici kod Zadra, navodeći povijesne izvore o njenom spomenu, dotaknuvši se posebice životopisa sv. Marine (svetih Marina), možemo istaći da se radi o kasnoromaničkoj crkvi iz prvih desetljeća 14. st. kakvih ima više na zadarskom području, te da je kult sv. Marine u ovaj prostor proširen iz Venecije. Međutim, moguće je da je kult sv. Marine (djevice ili mučenice?) i prije, u ranom srednjem vijeku, bio raširen u Zadru i u Dalmaciji.

²⁹ A. M. Zimmermann, *Lexicon für Theologie und Kirche*, 1963.

³⁰ C. F. Bianchi, n.dj., 460.

³¹ *Bibliotheca sanctorum*, VIII, 1170.

THE CHURCH OF ST. MARINA NEAR ZADAR

Radomir Jurić

The church of St. Marina is situated to the south east of the historical centre of Zadar in the Graženica quarter, alongside the Roman Biba-Jader aqueduct. According to the testimony of C. F. Bianchi, no traces of this church were apparent at the end of the 1870's. The experts from Zadar have known of its location on the basis of 14th and 15th century sources. By the middle of September 1988 only small sections up to one metre in height were visible, the remainder of the church being covered by undergrowth, pebbles and stones.

After a farmer had destroyed more than half of the remaining foundations with a digger, the Archaeological Museum and the then Institute for the Preservation of Cultural Monuments carried out the research and conservation of the walls. The church is of longitudinal ground plan with a semi-circular apse in the east. The technique of construction and the earliest written sources lead the author to date the church to the late Romanesque period, being similar in style to others in the same region (St. Nicholas in Crno and the Medieval phase of St. John's church in Relja, for example).

Churches dedicated to St. Marina can be found throughout coastal Croatia, frequently in harbours, from Istria to Trogir. There is also a Benedictine abbey dedicated to the same saint in Lika.

The author also deals with the legends surrounding the life of St. Marina and concludes that her cult spread to Zadar from Venice in the late Middle Ages.